

Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo
ministerija

Pagrindiniai klausimai:

- Kodėl psichikos sveikata yra tokia svarbi?
- Kas yra socialinis emocinis ugdymas?
- Kaip socialinis emocinis ugdymas susijęs su vaikų gyvenimo sėkmingumu?
- Kokių tipų socialinio emocinio ugdymo programos taikomos mokyklose?
- Kaip socialinis emocinis ugdymas gali būti įgyvendinamas mokyklose?
- Nuo ko priklauso socialinio emocinio ugdymo programų veiksmingumas?

SOCIALINIS EMOCINIS UGDYMAS. KAS TAI? KUO GALI MUMS PADĖTI?

2002 m. Pasaulinės sveikatos organizacijos paskelbtoje ataskaitoje „Smurtas ir sveikata“ prievarta buvo nedviprasmiškai įvardinta kaip visuomenės sveikatos problema. 2008 m. ES konferencijoje „Dirbkime kartu siekiant psichikos sveikatos ir gerovės“ pasirašytame pakte teigiama, kad psichikos sveikata ir gerovę politiniais sprendimais reikia padaryti pagrindiniu prioritetu. Kaip viena svarbiausių veiklos sričių buvo išskirta jaunimo psichikos sveikata ir švietimas.

2008 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Nacionalinę smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programą, kuri skirta diegti kompleksines priemones visų rūšių smurtui prieš vaikus šalinti. 2009 m. rugsėjo 29–30 d. Stokholme vyko konferencija „Vaikų ir jaunimo psichikos sveikatos ir savijautos gerinimas“, kurioje daug dėmesio buvo skirta ugdymo aplinkos vaidmeniui užtikrinant vaikų ir jaunimo psichikos sveikata.

Pastaruoju metu vis dažniau kalbama apie socialinį emocinį ugdymą, kuris laikomas viena veiksmingiausių geros vaikų psichikos sveikatos užtikrinimo ir smurto prevencijos priemonių. Teigiama, kad šio ugdymo rezultatas – gyvenime svarbūs įgūdžiai – tai grandis, susiejanti akademinės žinias su sėkme mokykloje, šeimoje, bendruomenėje, darbo vietoje. Šiame leidinyje trumpai apžvelgiamas socialinio emocinio ugdymo programų turinys, įgyvendinimo veiksniai ir sąlygos.

Pagrindinės išvados:

- Socialinis emocinis ugdymas organizuojamas kaip procesas, kurio metu **vaikai ir suaugusieji** įgyja žinių, nuostatų, įgūdžių ir kompetencijų šiose srityse: savo emocijų suvokimas ir valdymas, pozityvių tikslų išsikėlimas ir pasiekimas, kitų globa ir rūpinimasis kitais, pozityvių santykių su kitais kūrimas ir palaikymas, tinkamas tarpasmeninių santykių situacijų valdymas, atsakingas sprendimų priėmimas.
- Tyrimai rodo, kad dėl socialinio emocinio ugdymo stiprėja teigiamos mokinių nuostatos mokyklos atžvilgiu, mažėja rizikingo elgesio, gerėja mokinių pasiekimai.
- Socialinio emocinio ugdymo programas galima vertinti kaip prevencines. Didinant socialines emocines kompetencijas ir kuriant palaikančią mokymo aplinką, naudos gauna **visi mokiniai**.
- Socialinio emocinio ugdymo programos įgyvendinimo veiksmingumą lemia: nuoseklumas, aktyvių ugdymo metodų taikymas, dėmesys socialinių emocijų įgūdžių ugdymui.
- Socialinio emocinio ugdymo (prevencinės) programos diegiamos sėkmingiau, kai pagrindiniai jų įgyvendintojai yra mokyklos mokytojai, o ne išoriniai instruktoriai, kai įsitraukia visi mokytojai, o ne tik jų dalis.
- Veiksmingesnės yra intensyvesnės ir ilgesnės trukmės programos, apimančios ikimokyklinį, pradinį, pagrindinį ir vidurinį ugdymą. Esminė veiksmingo programos įgyvendinimo sąlyga yra nuoseklus nuolatinis vadovavimas programos įgyvendinimui.

PSICHIKOS SVEIKATA – KAS TAI YRA?

Nėra vieno „oficialaus“ psichikos sveikatos apibrėžimo. Jos apibrėžimui turi įtakos kultūriniai skirtumai, subjektyvūs vertinimai ir teorijos.

Pasaulinė sveikatos organizacija psichikos sveikatą apibūdina kaip „gerovės būklę“, kai asmuo suvokia savo paties sugebėjimus, gali susidoroti su gyvenimo įtampomis, sugeba dirbti produktyviai ir vaisingai ir yra pajėgus įnešti savo indėlį į bendruomenės gyvenimą.

Jungtinėse Amerikos Valstijose 1999 m. psichikos sveikata buvo apibrėžiama kaip sėkmingas individo funkcionavimas, kurio padarinys – produktyvi veikla, pasitenkinimą teikiantys santykiai su kitais žmonėmis, gebėjimas prisitaikyti prie pokyčių ir sėkmingai tvarkytis su gyvenimo aplinkybių įvairove.

2002 m. Pasaulinė sveikatos organizacija paskelbė ataskaitą „Smurtas ir sveikata“, kurioje aiškiai pasakyta, kad prievarta pirmiausia yra visuomenės sveikatos problema. Visuomenės sveikatos požiūriu ir į kitus visuomenės narius (patyčios, fizinis smurtas), ir į save nukreiptas smurtas (savižudybės) yra panašūs reiškiniai.

Šiuolaikinis požiūris į smurto ar agresyvumo problemą remiasi visuomenės sveikatos principais. Tyrimai rodo, kad **investicijos į modernias visuomenės sveikatos technologijas, pirmiausia į bendruomeninių paslaugų stiprinimą ir veiksmingų prevencinių programų įgyvendinimą, pasiteisina.**

KODĖL PSICHIKOS SVEIKATA YRA TOKIA SVARBI?

Psichikos sveikatai užtikrinti didelę reikšmę turi socialinių, emocinių ir elgesio sunkumų nustatymas ir šalinimas. Psichikos sveikata turi didžiulę reikšmę sėkmingam mokymuisi, suaugusiųjų darbo produktyvumui ir t. t. Puoselėti vaikų ir paauglių psichikos sveikatą itin svarbu. Nustatyta, kad pusės įvairių psichikos sutrikimų pradžia – 14-ieji gyvenimo metai, o trys ketvirtadaliai jų nustatomi iki 24 metų.

Kadangi visame pasaulyje psichikos sutrikimų užuomazgos dažniausiai išryškėja mokykliniame amžiuje, mūsų žvilgsnis pirmiausia krypta į mokyklą. Būtent mokykla yra ta vieta, kur galima daryti teigiamą įtaką bendrai vaikų ir paauglių psichikos sveikatai, teikti paramą tiems, kurie sudaro rizikos grupę ar jau turi psichikos sveikatos sutrikimų. Be to, mokykla gali daryti įtaką labai dideliame vaikų skaičiui.

Rūpinantis vaikų psichikos sveikata mokykloje siekiama bent dviejų tikslų:

- 1) atliepti vaikų poreikius, kurių patenkinimo rezultatas – gera vaikų psichikos sveikata;
- 2) telkti išteklius ir paramą vaikų ir paauglių psichikos sveikatos poreikiams tenkinti.

Siekiant šių tikslų ir mokykla, ir bendruomenė už jos ribų turi:

- sujungti turimus išteklius į integruotą intervencijų visumą, skirtą užtikrinti sveiką raidą ir neleisti kilti sunkumams;
- kuo anksčiau imtis spręsti kylančius sunkumus;
- teikti pagalbą vaikams ir paaugliams, jau patiriantiems sunkumų.

KAS YRA SOCIALINIS EMOCINIS UGDYMAS?

Pastaruoju metu vis dažniau kalbama apie socialinį emocinį ugdymą ir teigiamą jo įtaką vaikų psichikos sveikatai. Socialiniai emociniai gebėjimai (vadinamasis „emocinis intelektas“, „socialinis intelektas“) – tai gebėjimai dirbti kartu su kitais, produktyviai mokytis, atlikti svarbiausius vaidmenis šeimoje, bendruomenėje, darbo vietoje.

Yra nustatyta, kad mokymuisi daro įtaką daugybė socialinių ir emocinių veiksnių. Į mokyklą ateinantis neramus, baimingas ar besijaučiantis svetimas mokyklai vaikas – tai vaikas, kurio gebėjimas mokytis yra sumažėjęs. Mokykla, kurioje patyčios yra kasdienis reiškinys, nėra ta vieta, kurioje vaikai jaučiasi skatinami mokytis ir bręsti.

Todėl socialinis emocinis ugdymas organizuojamas taip, kad **vaikai ir suaugusieji** (t. y. ne tik mokiniai, bet ir mokytojai, tėvai) įgytų žinių, nuostatų, įgūdžių ir kompetencijų, būtinų psichikos sveikatai stiprinti ir išsaugoti.

Socialinio emocinio ugdymo metu įgyjamų žinių, formuojamų nuostatų, įgūdžių sritys					
Savo emocijų suvokimas ir valdymas	Pozityvių tikslų išsikėlimas ir siekimas	Kitų globa ir rūpinimasis kitais	Pozityvių santykių su kitais kūrimas ir palaikymas	Tinkamas tarpasmeninių santykių situacijų valdymas	Atsakingas sprendimų priėmimas

Socialinio emocinio ugdymo metu įgyjamų tarpusavyje susijusių kompetencijų sritys

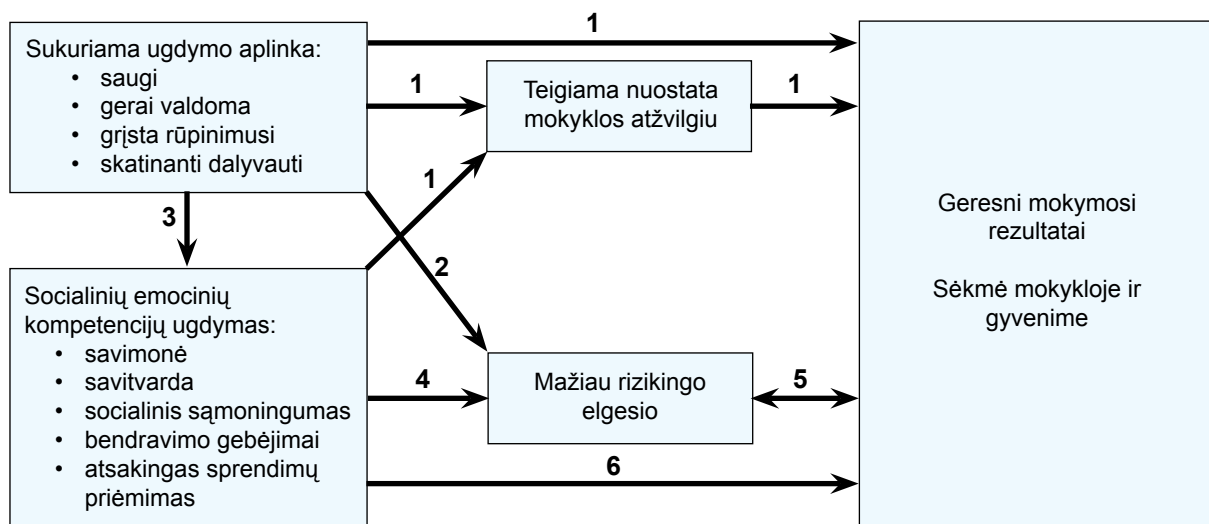
<p>Savimonės: tikslus savo jausmų, interesų, vertybių ir teigiamųjų ypatybių vertinimas. Pagrįsto pasitikėjimo savimi jausmas.</p>	<p>Savitvardos (angl. <i>self-management</i>): savo jausmų kontrolė valdant stresą; savo impulsų tvardymas, ištvermingumas susidūrus su sunkumais; tinkama emocijų raiška; asmeninių ir akademinį tikslų išskėlimas ir tikslingas jų siekimas.</p>	<p>Socialinio sąmoningumo: gebėjimas pažvelgti į situaciją kitų žmonių akimis ir įsijausti į kitų žmonių jausmus; gebėjimas suvokti ir vertinti individualius ir grupinius panašumus bei skirtumus; mokėjimas tinkamai naudoti šeimos, mokyklos, bendruomenės išteklius.</p>	<p>Bendravimo: gebėjimas kurti ir palaikyti sveikus, teikiančius pasitenkinimą, bendradarbiavimu grįstus santykius; gebėjimas atsispirti socialiniam spaudimui; gebėjimas spręsti tarpasmeninius konfliktus, gebėjimas siekti pagalbos esant reikalui.</p>	<p>Atsakingo sprendimų priėmimo: gebėjimas priimti sprendimą atsižvelgiant į etikos standartus, saugumą, atitinkamas socialines normas, pagrįstą pagarbą kitiems, tikėtinas veiksmų pasekmes; gebėjimas priimti sprendimą įgūdžius akademinėms ir socialinėms situacijoms; gebėjimas prisidėti prie mokyklos ir bendruomenės gerovės.</p>
---	---	---	---	--

Sėkmė ne tik mokykloje, bet ir vėlesniame gyvenime lydi tuos mokinius, kurie:

- realistiškai vertina save ir savo galimybes (savimonė);
- tinkamai valdo savo jausmus ir kontroliuoja savo elgesį (savitvarda);
- tiksliai interpretuoja socialinės aplinkos ženklus (socialinis sąmoningumas);
- veiksmingai sprendžia tarpasmeninius konfliktus (bendravimo gebėjimai);
- priima gerus sprendimus susidūrę su kasdieniais sunkumais (atsakingas sprendimų priėmimas).

KAIP SOCIALINIS EMOCINIS UGDYMAS SUSIJĘS SU VAIKŲ GYVENIMO SĖKMINGUMU?

Socialinio emocinio ugdymo įtaka mokymosi rezultatams ir sėkmei

1. Tyrimai rodo, kad saugi, grįsta rūpinimusi, gerai valdoma, skatinanti dalyvauti klasės ir mokyklos aplinka stiprina teigiamas mokinių nuostatas. Teigiamą požiūrį į mokyklą dar labiau stiprina socialinės mokinių kompetencijos plėtojimas, kartu gerėja mokyklos lankomumas ir mokymosi rezultatai.

2. Teigiamą nuostata mokyklos atžvilgiu mažina rizikingo elgesio tikimybę. Kai mokiniai yra prisirišę prie mokyklos, draugiškų mokytojų ir bendraamžių, labiau tikėtina, kad ir jie patys bus linkę elgtis tinkamai ir vengs būti įtraukti į rizikingą elgesį.

3. Rūpinimusi grįsta ir psichologiškai saugi klasės aplinka palanki socialiniams emociniams įgūdžiams ugdyti. Palaikančioje aplinkoje mokiniai jaučiasi saugesni bendraudami su mokytojais ir bendraamžiais, tad bendravimo gebėjimai ugdomi lengviau.

4. Socialinio emocinio ugdymo rezultatas yra ir geresni tinkamų sprendimų priėmimo bei pasipriešinimo neigiamai įtakai įgūdžiai, padedantys išvengti rizikingo elgesio ir įsitraukti į veiklą, skatinančią tinkamą asmenybės raidą.

5. Rizikingas mokinių elgesys yra susijęs su žemais mokymosi pasiekimais, tuo tarpu geri akademiniai pasiekimai yra saugantis nuo tokio elgesio veiksnys.

6. Socialiniai emociniai gebėjimai labai pagerina mokymąsi, jei jų ugdymas yra integruotas į įvairias ugdymo turinio sritis; parenkami mokymo metodai, skatinantys pamokose remtis socialiniais emociniais vaikų gebėjimais; visi dalykų mokytojai kalba ta pačia, socialinius emocinius gebėjimus ugdančia, kalba; pamokose, popamokinėje veikloje, klasės valandėlėse plėtojamos temos, ugdančios socialinius emocinius gebėjimus.

Socialinis emocinis ugdymas kartais vadinamas trūkstama grandimi, kuri susieja akademines žinias su sėkme mokykloje, šeimoje, bendruomenėje, darbo vietoje ir gyvenime. Pastarųjų metų pasaulio įvykiai rodo, kaip pavojinga, kai vaikai, įgydami žinių, neįgyja tvirto dorovinio pagrindo. Tuo tarpu su akademinio mokymu susietas socialinis emocinis ugdymas padeda spręsti šią problemą.

Socialinio emocinio ugdymo programas galima vertinti kaip prevencines, kurias įgyvendinant sudaromos sąlygos:

- visuotinei pozityviajai prevencijai – ugdant socialines emocines kompetencijas ir kuriant rūpinimusi grįstą ugdymo aplinką siekiama naudoti **visiems** mokiniams;
- ankstyvajai atrankinei (angl. *selective*) prevencijai, kuri skirta **kai kuriems** mokiniams;
- intensyviajai prevencijai, skiriamai **nedaugeliui** mokinių.

Universalios pobūdžio programos yra skirtos visiems vaikams. Jos gali būti taikomos ne tik konkrečioms problemoms spręsti, bet ir pozityviajai prevencijai. Pozityvioji prevencija – tai prevencija, teikianti maksimalų rezultatą netaikant specialių intervencijos priemonių, pavyzdžiui: kryptingas vaikų užimtumas; vertybių formavimas dirbant pagal *Lions Quest* programas ir pan. Darbas su jau pažeistu vaiku ar pažeistų vaikų grupėmis yra antrinė ar tretinė prevencija, arba intervencija. Terminu „pozityvioji prevencija“ dažniau apibūdinamos socialinio emocinio ugdymo programos, nes jos taikomos visai klasei ir mokyklai.

KOKIŲ TIPŲ SOCIALINIO EMOCINIO UGDYMO PROGRAMOS TAIKOMOS MOKYKLOSE?

Socialinio emocinio ugdymo programų tyrėjai nurodo tris pagrindinius mokyklose įgyvendinamų programų tipus:

Programos tipas	Programos apibūdinimas
Klasės programa, įgyvendinama klasės auklėtojo	Paprastai įgyvendinama specifinės ugdymo programos forma tik klasės aplinkoje
Klasės programa, įgyvendinama tyrėjo	Tas pat kaip ir ankstesnio tipo atveju
Daugiakomponentė programa	Yra papildomų komponentų, pavyzdžiui: įtraukiami tėvai ar įvairūs mokyklos gyvenimo organizavimo aspektai (mokyklos mikroklimato gerinimo strategijos ir pan.).

Pagal: The benefits of school-based social and emotional learning programs. CASEL Update, December 2007

KAIP SOCIALINIS EMOCINIS UGDYMAS GALI BŪTI ĮGYVENDINAMAS MOKYKLOSE?

Socialinį emocinį ugdymą mokyklose galima įgyvendinti įvairiai. Vienose socialinio emocinio ugdymo programose daugiausiai dėmesio skiriama socialinių gebėjimų lavinimui, kitose – konfliktų sprendimui ar charakterio ugdymui, dar kitose – narkotikų prevencijai ar dorinei raidai. Mokymo temos gali būti gana skirtingos, bet kiekvienu atveju turėtų būti ugdomos pagrindinės socialinės emocinės kompetencijos (žr. schemą p. 3).

Yra ir daug kitokių socialinio emocinio ugdymo įgyvendinimo būdų:

- saugios ir rūpinimusi grįstos aplinkos, kuriai būdingi aukšti lūkesčiai, kūrimas, socialinių emocinių gebėjimų lavinimas, artimesnių santykių tarp mokinių ir mokytojų kūrimas;
- specifinių socialinio emocinio ugdymo temų, socialinių emocinių gebėjimų lavinimo įpynimas į klasės gyvenimą;
- mokymasis bendradarbiaujant, lavinantis socialinius emocinius gebėjimus;
- ne tik formaliojo, bet ir neformaliojo ugdymo galimybių panaudojimas, papildomojo ugdymo programos bendravimo, konfliktų sprendimo gebėjimams lavinti;
- tėvų ir mokytojų bendradarbiavimo plėtojimas siekiant papildomos paramos mokiniams.

NUO KO PRIKLAUSO SOCIALINIO EMOCINIO UGDYMO PROGRAMŲ VEIKSMINGUMAS?

Esmine ir būtina veiksmingo socialinio emocinio ugdymo programos įgyvendinimo sąlyga laikomas nuolatinis nuoseklus vadovavimas. Bemaž visuose socialinio emocinio ugdymo programų įgyvendinimo veiksmingumo tyrimuose minimos ir šios keturios sąlygos: nuoseklumas, aktyvumas, kryptingumas, išsilinimas. Be jų, nurodoma ir daugelis kitų.

Veiksmingo socialinio emocinio ugdymo programos įgyvendinimo sąlygos	Apibūdinimas
Nuoseklumas	Programa įgyvendinama nuosekliai, siekiant ugdyti gebėjimus žingsnis po žingsnio
Aktyvumas	Taikomos aktyvios mokymo formos: pavyzdžiui, vaidmenų žaidimas ir elgesio kartojimas gaunant grįžtamosios informacijos
Kryptingumas	Skiriama pakankamai laiko būtent socialiniams emociniams gebėjimams lavinti
Įsigilinimas	Lavinami specifiniai socialiniai emociniai gebėjimai
Mokyklos personalo įsitraukimas	Pagrindiniai programos įgyvendintojai turi būti mokyklos mokytojai, o ne išoriniai instruktoriai
	Socialinio emocinio ugdymo programos įgyvendinimas turi būti pagrindinė kasdienio mokyklos gyvenimo dalis
	Į programos įgyvendinimą turi įsitraukti visi mokytojai, o ne tik dalis jų
Programos trukmė ir tęstinumas	Veiksmingesnės yra intensyvios ir ilgos trukmės programos. Socialinis emocinis ugdymas turėtų prasidėti priešmokykliniame amžiuje ir tęstis iki mokyklos baigimo
Programos įgyvendinimo apimtis	Veiksmingesnės yra tos į elgesio keitimą orientuotos programos, kurios apima platesnę aplinką: mokyklą, šeimą, bendruomenę

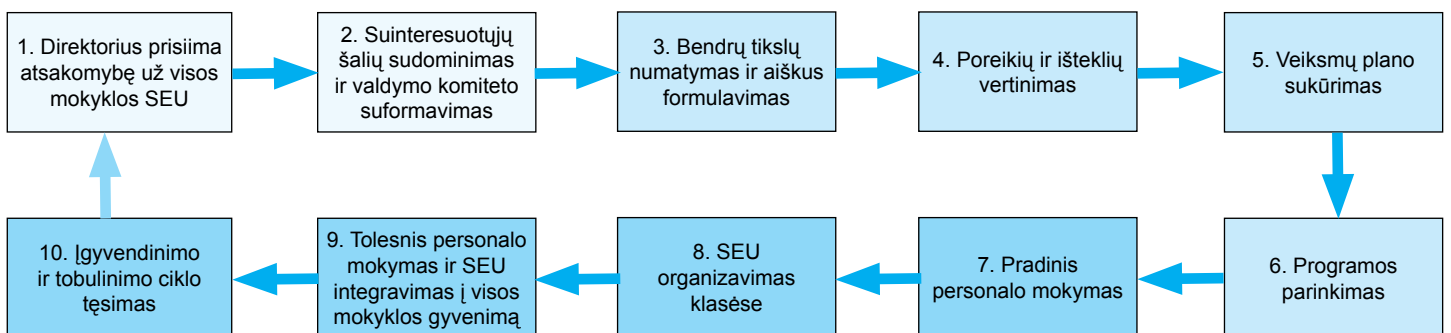
Programos veiksmingumas mažėja, jei:

- mokyklos personalui nesiseka tinkamai įgyvendinti atskirų programos dalių;
- mokyklos personalas nėra tinkamai parengtas įgyvendinti programą;
- neskiriama pakankamai laiko ir išteklių programai įgyvendinti.

Tyrėjai nurodo, kad mokyklos administracija, mokytojai, mokiniai, tėvai turėtų detalai išanalizuoti savo mokyklos sistemą, apsvarstyti visas socialinio emocinio ugdymo galimybes, nustatyti, kuriose grandyse yra trūkumų ar dubliavimosi, ir pagalvoti, kaip sujungti visas mokykloje (ne tik atskirose klasėse, bet ir atskiruose ugdymo lygmenyse – pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo) įgyvendinamas prevencines programas. Dažnai problema yra ne socialinio emocinio ugdymo trūkumas, bet per didelis vienu metu įgyvendinamų ir prastai koordinuojamų programų skaičius.

Galima teigti, kad mokyklos administracija ir mokytojai turi ne tik gerai žinoti ir įvertinti savo mokinių poreikius, bet ir suvokti, kokius gebėjimus ugdo mokykloje jau taikomos prevencinės programos, įvertinti atsirandančias spragas ir spręsti, kokią programą pasirinkti ir kodėl.

Vadovavimo ciklas įgyvendinant programą

Socialinio emocinio ugdymo metu vaikai yra mokomi priimti atsakingus sprendimus. O pati mokykla turi išmokti atsakingai pasirinkti prevencines programas, atidžiai įvertinti, kaip jos papildo viena kitą, kaip atitinka mokyklos aktualijas ir vaikų poreikius, ilgalaikius ir artimuosius ugdymo tikslus.

Analizuojant programų įgyvendinimo veiksmingumą lemiančias sąlygas paprastai pabrėžiama šių veiksnių svarba:

1. **Ugdymo tęstinumas ir profesionalumas.** Mokyklos vadovas rūpinasi nuolatiniu mokytojų profesiniu tobulėjimu socialinio emocinio ugdymo srityje, sudaro galimybes gauti iš mokytojų grįžtamąją informaciją apie sėkmę ir nesėkmes.

2. **Įvertinimas.** Programos įgyvendinimo grupė, įskaitant mokyklos vadovą, pasitelkdama socialinio emocinio ugdymo instruktorius, stebi programos įgyvendinimą. Reguliarūs tyrimai ir rezultatų vertinimai padeda siekti užsibrėžtų tikslų ir nustatyti tolesnius.

3. **Paramos socialinio emocinio ugdymo programai įgyvendinti infrastruktūros sukūrimas.** Mokyklos vadovas sukuria paramos programai įgyvendinti infrastruktūrą (strategija, rėmėjai, laikas, personalas). Tai užtikrina aiškius prioritetus mokyklos gyvenime.

4. **Integravimas į visus mokyklos gyvenimo aspektus.** Programos įgyvendinimo grupė ir vadovas, bendradarbiaudami su mokyklos bendruomene, peržvelgia visas mokyklos veiklas (pagrindines programas, paramos ir pagalbos mokiniams sistemas, papildomas programas), siekdami kuo labiau integruoti socialinį emocinį ugdymą į visą mokyklos gyvenimą. Tokia integracija teikia daugiau galimybių mokiniams lavinti savo socialinius emocinius gebėjimus.

5. **Šeimos ir bendruomenės ryšiai.** Mokyklos vadovas ir programos įgyvendinimo grupė kuria šeimos, mokyklos ir bendruomenės ryšius, kurie yra labai svarbūs vaikų socialiniam emociniam ir akademiniam tobulėjimui. Šeima ir bendruomenė gali padėti mokyklai kaupti papildomas lėšas programai įgyvendinti ir teikti kitokią pagalbą.

6. **Bendravimas su visais suinteresuotaisiais asmenimis.** Programos įgyvendinimo grupė, įskaitant mokyklos vadovą, nuolat dalijasi informacija apie socialinio emocinio ugdymo programos įgyvendinimą. Nuolatinis visuomenės informavimas padeda išlaikyti socialinio emocinio ugdymo tęstinumą, rasti rėmėjų.

Atsakingas socialinio emocinio ugdymo programos (kaip ir bet kurios kitos prevencinės programos) pasirinkimas turi remtis patikima informacija, ką viena ar kita programa gali duoti mokyklai, kokie jos pliusai ir minusai.

Tokios informacijos pavyzdys gali būti *Lions Quest* programų administratorių pateikiama informacija apie siūlomas programas:

Programos pavadinimas	Klasės	Ugdomos kompetencijos					Programos veiksmingumas			Įgyvendinti padeda			Sveika ugdymo aplinka		
		Savimonė	Socialinis sąmoningumas	Savitarda	Bendravimo gebėjimai	Atsakingo sprendimų priėmimo gebėjimai	Poveikio akivaizdumas	Patvirtinta įtaka elgesiui	Atsiliepimai apie programą	Profesinis tobulėjimas	Mokinių vertinimo metodai	Įgyvendinimo klasėje priemonės	Koordinavimas mokyklos mastu	Bendradarbiavimas su šeima	Bendradarbiavimas su bendruomene
Lions Quest programos	1–12	●	◐	●	●	●	●	X	X	●	●	◐	●	●	●
„Antras žingsnis“	1–9	●	◐	●	●	●	●	X	X	●	◐	●	●	●	◐

● – teigiamas poveikis; ◐ – galimas teigiamas poveikis; ○ – nėra poveikio arba nėra tyrimų duomenų;
X – nurodomi šaltiniai, kuriuose galima rasti atliktų tyrimų rezultatų aprašymus.

Programų vertinimai gali būti labai įvairūs, jie skelbiami įvairiuose tinklalapiuose. Socialinio emocinio ugdymo programos yra vadinamos įrodymais grįstomis programomis. Tai reiškia, kad jų veiksmingumas ir poveikis yra patikrintas ir patvirtintas tyrimais.

KOKIOS SOCIALINIO EMOCINIO UGDYMO PROGRAMOS ŠIUO METU JAU ĮGYVENDINAMOS LIETUVOJE?

Įvairiuose tinklalapiuose (žr. literatūros šaltinių sąrašą) galima rasti daug tokių programų, bet norint jas diegti Lietuvoje, būtina pritaikyti mūsų šalies specifikai. Todėl tikslinga apžvelgti tik tas programas, kurios jau yra pritaikytos šalies ugdymo įstaigoms. Šiuo metu galima paminėti keturias tokias programas: „Zipio draugai“, „Antras žingsnis“, *Lions Quest* programa „Paauglystės kryžkelės“ ir „Olweus“.

Programa	„Zipio draugai“*	„Antras žingsnis“*	<i>Lions Quest</i> programa „Paauglystės kryžkelės“	„Olweus“*
Apibūdinimas	Socialinių gebėjimų ugdymo programa. Siekiama padėti vaikams įgyti socialinių emocinių sunkumų įveikimo gebėjimus.	Socialinių gebėjimų ugdymo programa. Siekiama retinti agresyvaus vaikų elgesio apraiškas, mokyti vaikus susitvarkyti su savo jausmais, atsispirti norui elgtis impulsyviai, spręsti konfliktus, problemas, suprasti savo elgesį.	Nuosekli visapusiška mokinių gyvenimo įgūdžių ugdymo programa. Siekiama padėti paaugliams ugdytis socialines emocišines kompetencijas, svarbiausius gyvenimo įgūdžius, tvirtą charakterį, pilietinį aktyvumą.	Patyčių ir kitokio asocialaus elgesio apraiškų retinimas. Siekiama mokyti visą mokyklos personalą atpažinti, pastebėti patyčias ir tinkamai į jas reaguoti, spręsti patyčių atvejus, lavinti konfliktinių situacijų sprendimo gebėjimus, keisti nuostatas į patyčias kaip reiškinį.
Vaikų ar mokinių amžius	5–7 metų vaikai	1–4 klasės mokiniai	Mokiniai nuo 5 klasės	Pagrindinės, vidurinės mokyklos mokiniai
Programos ištakos	Anglija, programa „Partnership for children“	JAV, Sietlas. Taikoma daugiau nei 20 šalių	JAV. Pagal tokio pobūdžio programas dirbama 40 pasaulio šalių	Norvegija. Autorius – prof. Dan Olweus
Atstovai Lietuvoje	VšĮ „Vaiko labui“	VšĮ Paramos vaikams centras	VšĮ „Lions Quest“	Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras
Poveikis	Rodo tyrimai Lietuvoje	Rodo tyrimai Lietuvoje, kitose pasaulio šalyse, atsiliepimai	Rodo tyrimai kitose šalyse ir Lietuvoje	Rodo tyrimai Lietuvoje ir kitose šalyse

* – įtraukta į Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programos įgyvendinimo priemones.

Programa „Paauglystės kryžkelės“ – pirmoji *Lions Quest* programa, įgyvendinama Lietuvoje. Šią programą tikslinga įgyvendinti, jei norima:

- spręsti priekabiavimo problemas;
- vykdyti žalingų įpročių ir priklausomybės ligų prevenciją;
- vykdyti elgesio krizių prevenciją;
- ugdyti stiprią asmenybę;
- ugdyti bendruomeniškumą;
- didinti mokymosi pasiekimus;
- ugdyti socialinius emocinius mokinių gebėjimus.

Kitos *Lions Quest* programos: Pradinukų socialinių emocinių gebėjimų ugdymo programa (1–4 klasės), Jaunuolio gyvenimo įgūdžių ugdymo programa (8–10 klasės). Šiuo metu šios programos nėra išverstos iš anglų į lietuvių kalbą ir dar nepradėtos adaptuoti.

„Olweus“ programa yra specifinė, skirta patyčių paplitimui mokyklose mažinti. Jos veiksmingumas įrodytas tyrimais, atliktais daugelyje šalių. Įgyvendinant šią programą mokyklos aplinka pertvarkoma taip, kad mažėtų patyčių, mažėtų aukų kančios ir gerėtų mokinių tarpusavio santykiai, kad buvusių bėdų nebeatsirastų ateityje. Už programos įgyvendinimą atsakingas Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras. Programą koordinuoja „Olweus“ programos Lietuvoje koordinacinė grupė. Programos valdymą ir stebėseną vykdo „Olweus“ programos valdymo komitetas.

Kalbant apie socialinio emocinio ugdymo programų, kaip prevencinių programų, įgyvendinimo veiksmingumą, visada pabrėžiama jų tęstinumo, perimamumo svarba. Pozityvi vaiko patirtis, tam tikros jo asmenybės ypatybės, nuostatos ir gebėjimai, susiję su gera jo psichikos sveikata ir įgalinantys jį tinkamai tvarkytis mokykloje ir gyvenime, įgyjami žingsnis po žingsnio, vaikui pereinant iš vieno amžiaus tarpsnio į kitą. Tokių nuostatų ir gebėjimų sąrašą galima rasti Minesotos (JAV) Tyrimų instituto (Search Institute) tinklalapyje. Čia aptarsime tik keletą jų.

Kai kurių vaiko asmenybės ypatybių, nuostatų ir gebėjimų formavimasis

Nuostatos, gebėjimai, asmenybės ypatybės	Amžius		
	5–9 metai	8–12 metų	12–18 metų
Atsakingumas	Tėvai skatina vaiką prisiimti atsakomybę už savo veiksmus namuose ir mokykloje	Tėvai ir mokytojai aiškina vaikui, kad yra svarbu prisiimti atsakomybę už savo elgesį	Jaunuolis prisiima asmeninę atsakomybę
Gebėjimas planuoti ir priimti sprendimus	Tėvai padeda vaikui apgalvoti ir planuoti savo veiklą žaidžiant ir mokantis	Vaikas galvoja apie sprendimus ir paprastai yra patenkintas savo sprendimų rezultatais	Jaunuolis žino, kaip planuoti ir priekį ir pasirinkti
Bendravimo gebėjimai	Vaikas siekia susidraugauti ir mokosi savikontrolės	Vaikas rūpinasi kitų jausmais, patiria malonumą susirasdamas draugų, supykęs bando nuraminti save ir kitą	Jaunuolis empatiškas, jautrus, geba draugauti
Gebėjimas pasipriešinti	Vaikas mokosi atpažinti rizikingas, pavojingas situacijas, geba prašyti pagalbos suaugusiųjų, kuriais pasitiki	Vaikas geba pasitraukti nuo žmonių, kurie gali būti jam pavojingi, ir geba atsisakyti blogai ar pavojingai elgtis	Jaunuolis geba atsispirti neigiamam bendraamžių spaudimui ir neįsitraukti į pavojingas situacijas
Taikaus konfliktų sprendimo gebėjimai	Vaikas toliau mokosi spręsti konfliktus be peštynių, įniršio priepuolių, įžeidinėjimų	Vaikas mokosi spręsti konfliktus be smurto	Jaunuolis siekia spręsti konfliktus be smurto
Savigarba	Vaikas palankiai vertina save ir jaučiasi esąs vertinamas kitų	Vaikui patinka būti tokiam, koks yra, ir jis didžiuojasi, kad yra toks	Jaunuolis pats suvokia, kad jo savigarba aukšta
Teigiamas požiūris į savo ateitį	Vaikas trokšta pažinti pasaulį ir rasti savo vietą jame	Vaikas optimistiškai vertina savo ateitį	Jaunuolis optimistiškai vertina savo ateitį

Ši patirtis ir jos nulemtos ypatybės atsiranda kaip nenutrūkstamo proceso, tikslingai organizuojant vaiko gyvenimą mokykloje ir už jos ribų, padariny.. Šia prasme socialinis emocinis ugdymas ar kuri nors prevencinė programa, turinti socialinio emocinio ugdymo komponentų, turi būti įgyvendinami tikslingai, organizuojant visą mokyklos gyvenimą.

ŠALTINIAI

- Background on social and emotional learning (SEL). CASEL Briefs, December 2007.
- Durlack J. ir kt. The impact of after-school programs that promote personal and social skills. CASEL 2007.
- Elias M. Academic and social-emotional learning. International Academy of Education, 2003.
- Greenberg M. ir kt. The study of implementation in school-based preventive interventions: Theory, research, and practice. DHHS publications, 2005.
- Youth and schools today. Why SEL is needed? CASEL Briefs, 2007.
- Making the case for social and emotional learning and service-learning. CASEL, 2003.
- Payton J. ir kt. The positive impact of social and emotional learning for kindergarten to eighth-grade students. Findings from three scientific reviews. CASEL, December 2008.
- Povilaitis R. ir kt. Kuriame mokyklą be patyčių. Vilnius: Paramos vaikams centras, 2007.
- Safe and sound. An educational leader's guide to evidence-based social and emotional learning (SEL) programs. The collaborative for academic, social and emotional learning (CASEL) in cooperation with the Mid-Atlantic regional educational laboratory. The laboratory for student success (LSS), 2003.
- Sustainable schoolwide social and emotional learning (SEL). Implementation guide and toolkit. CASEL, 2006.
- The benefits of school-based social and emotional learning programs: highlights from a forthcoming CASEL Report. CASEL, December 2007.

Interneto svetainių, kuriose galima rasti papildomos informacijos, adresai:

- Kolorado universiteto Smurto prevencijos centras – <http://www.colorado.edu/cspv/blueprints/criteria.html> .
- Informacija apie sėkmingos vaiko raidos sąlygas – <http://www.search-institute.org/developmental-assets> .
- Informacija apie programą „Antras žingsnis“ – <http://lt.pvc.lt/> .
- Informacija apie programą „Žipio draugai“ - <http://www.pedagogika.lt/index.php?-1733361981> .
- Informacija apie „Olweus“ programą – <http://www.sppc.lt/index.php?901799580> .
- Informacija apie Lions Quest programas Lietuvoje – <http://www.lions-quest.lt/> .
- Informacija apie socialinį emocinį ugdymą – <http://www.casel.org/> .

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių ir apskričių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresu http://www.smm.lt/svietimo_bukle/analizes.htm ir portale emokykla.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siūsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginio planavimo ir analizės skyriaus vedėjui Ričardui Ališauskui (ricardas.alisauskas@smm.lt).

Analizę parengė dr. Antanas Valantinas, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Politikos analizės skyriaus vedėjas.

Konsultavo dr. Robertas Povilaitis, Lietuvos psichologų sąjungos prezidentas, Daiva Šukytė, Vilniaus pedagoginio universiteto Socialinės komunikacijos instituto dėstytoja

SOCIALINIS EMOCINIS UGDYMAS. KAS TAI? KUO GALI MUMS PADĖTI?

Redaktorė *Mimoza Kligienė*
Maketavo *Valdas Daraškevičius*

2009-12-08. Tir. 500 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius
Spausdino UAB „Sapnų sala“, S. Moniuškos g. 21, LT-08113 Vilnius